

Трусова Т. С., аспірант (Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів)

АНАЛІЗ МАКРООТОЧЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** У статті досліджено особливості та історичні передумови розвитку сучасної туристичної політики, проведено порівняльний аналіз туристичного потенціалу України, використовуючи міжнародні статистичні дані та досвід Туреччини.*

***Ключові слова:** макрооточення, туристичне підприємство.*

***Аннотация.** У статье исследовано особенности, а также исторические предпосылки развития современной туристской политики, проведен сравнительный анализ туристского потенциала Украины, используя международные статистические данные и опыт Турции.*

***Ключевые слова:** макросреда, туристическое предприятие.*

***Annotation.** In the article the peculiarities and historical preconditions for development of the modern tourist policy have been studied and the analysis of the tourist potential of Ukraine has been carried out on the basis of the international statistical data and experience of Turkey.*

***Keywords:** macro environment, a travel company.*

Постановка проблеми. Макрооточення створює загальні умови діяльності підприємства і переважно немає специфічного впливу на конкретне підприємство, однак рівень впливу стану оточення туристичного підприємства різний. Воно є причиною й умовою обмеження або розширення сфери діяльності туристичного підприємства та змін у ньому.

На думку Кіндратської Г. І. [3, 119с.], аналіз макрооточення передбачає вивчення впливу таких компонент як демографічної, економічної, природної, технологічної, політико-правової та соціально-культурної. У нашому дослідженні ми акцентуємо увагу на політико-правовому аспекті.

Державна політика є одним з найважливіших зовнішніх чинників, який створює середовище, у якому діють підприємці. Роль держави у розвитку підприємства є актуальною темою, адже на сьогодні існує ряд перешкод на шляху до успішного розвитку туристичного бізнесу в Україні, що засвідчують міжнародні рейтинги та статистична інформація.

Необхідність участі держави в регулюванні туристичної сфери не визначає сама по собі ступінь цієї участі. У країнах з розвинутою ринковою економікою, налагодженим господарським механізмом і досконалим законодавством, яке враховує інтереси як суспільства загалом, так і окремих його груп, втручання державних органів може бути мінімальним. Країнам з нестійкою економікою необхідна підвищена увага з боку держави до туристичної сфери, оскільки це частково допоможе нейтралізувати негативні впливи на її розвиток [6].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням напрямів та принципів державної політики для розвитку туристичного бізнесу займалися такі науковці як: Кіндрацька Г.І. [3], Мальська М. П. [6], Ковинева Л. В. [4], Мігущенко Ю. В. [7], Чудновский А. Д. [10, с.94-110], Чорненко Н. Б. [9, с.240-252], Корнева Д. А. [5]. Науковці по-різному оцінюють підходи держави до політики регулювання туризму, виділяючи різні ступені державного контролю в галузі туризму. Однак, питання конкретики сфер та рівнів державного впливу на туристичний бізнес є недостатньо висвітленими і фрагментарними.

Постановка цілей статті.

Тому для оцінки впливу державної політики на розвиток туристичних підприємств, вважаємо за доцільне:

1. Дослідити історичні передумови сучасної туристичної політики України.

2. Визначити місце України на міжнародній туристичній арені та дослідити законодавство, що регулює туристичну діяльність, виділивши основні недоліки.

3. Запропонувати шляхи вирішення проблем та можливі напрями поліпшення ситуації.

Виклад основного матеріалу. Для того щоб виявити особливості сучасної політики розвитку туризму необхідно розглянути і проаналізувати основні етапи її формування. Складна соціально-економічна система, яку представляє собою сучасний туризм є продуктом тривалого історичного розвитку, яка поступово вбирала в себе основний зміст всіх політичних і економічних процесів, що відбувалися в країні.

Директивна економіка радянської доби не виправдала себе ні з економічної, ні з соціальної точок зору. Основними туристичними підприємствами, що здійснювали туристичну діяльність на території СРСР були: Комітет з іноземного туризму та Бюро міжнародного молодіжного туризму «Супутник», що відповідали за іноземний туризм; Центральна рада з туризму та екскурсій за внутрішній туризм; Центральна рада по управлінню курортами профспілок за оздоровчий відпочинок і санаторно-курортне лікування.

Великим недоліком було те, що між цими управлінськими структурами практично були відсутні координація і конкуренція.

Тим не менш вітчизняною статистикою на облік був взятий практично кожен турист як на міжнародних, так і на внутрішніх маршрутах. Основною метою органів влади в цей період було розвиток мережі туристичних об'єктів і обслуговування населення, тому здійснення цієї функції недостатньо відображало наявні потреби. Незважаючи на відносну злагодженість у роботі, система управління туризмом мала такі недоліки: слабкий зв'язок між суміжними міністерствами і відомствами, місцевими Радами, спеціалізованими підприємствами, що розвивали туристичну діяльність в різних формах (від договірних відносин до створення асоціацій); відсутність у туристичних підприємств потреби в пошуку нових принципів, форм, видів обслуговування, а також нових послуг з подальшою передачею чи продажем методик і технологій усім зацікавленим підприємствам і організаціям; відсутність політики розвитку туризму на перспективу; недосконалість статистичного обліку; слабе нарощування матеріально-технічної бази [4, с. 42].

Перебудова в СРСР поклала початок розпаду централізованих організаційних структур управління туризмом. Після скасування державного регулювання та бюджетного фінансування туризму став розвиватися процес установа ринкових відносин, приватизації державної власності і створення підприємств різних форм власності.

З огляду на те, що в радянському туризмі практично був відсутній досвід управління на рівні підприємства, сфера туристичного бізнесу після розпаду СРСР виявилася повністю не готова до трансформації роботи відповідно до світових стандартів.

Така ситуація ускладнювалася рядом проблем, а саме відсутністю: належного контролю за розвитком туризму, єдиної системи нормативно-технічної документації для контролю за фінансовою та правовою діяльністю підприємств, державної сертифікації туристичних підприємств і розробки ними турпродукту, дієвої законодавчої бази туризму, ефективного регіонального регулювання і планування розвитку туризму, ефективних механізмів державного залучення інвестицій у сферу туризму, інформаційної бази, професійних кадрів.

Отже, дослідження історичних передумов розвитку туризму виявило, що на момент проголошення Україною незалежності для ефективного розвитку цього сегменту економіки було недостатньо практичного досвіду у сфері планування туризму на різних рівнях управління.

Характеризуючи стан туристичного бізнесу сьогодні варто зазначити, що туризм є пріоритетним напрямком розвитку економіки України. Адже туристична галузь принесла державному бюджету України близько 7 млрд. гривень [8], а у рейтингу найпопулярніших маршрутів 2012 року,

опублікованому відомим журналом «Forbes» («Форбс»), Україна займає третю позицію.

Для підтримки туризму у 2010 році в Україні було виділено 12 млн. грн., проте цієї суми недостатньо для того, щоб організувати презентацію туристичного потенціалу України внутрішньому ринку та на міжнародній арені. Загалом в Україні спостерігається зменшення туристичних потоків організованого туризму. Про це свідчить статистика державної служби курортів та туризму: протягом 2010 року обсяг послуг, наданих туристичними підприємствами знизився на 17% (234,7 тис. осіб) для в'їзних туристів та на 10% (147,5 тис. осіб) туристів, що виїхали закордон [2].

Негативні тенденції розвитку туристичного бізнесу в Україні показує аналіз статистичних даних Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО). Так, для порівняння ми обрали Туреччину як країну, що має певні спільні риси з Україною (наявність туристичного потенціалу, розмір території, наявність морських курортів, хоча й на Середземному морі, що є суттєвою відмінністю) та за останні роки зробила швидкий ривок у розвитку туристичного сегменту економіки.

Так, за даними Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) у 2006 році Україна і Туреччина мали майже однаковий туристичний потік з-за кордону – 18,9 млн. осіб [11].

Проте лише за 5 років (2007-2011 рр.) у рейтингу ЮНВТО Туреччині вдалося піднятися за кількістю в'їзних туристів з 9 на 6 місце (відповідно 2007 р. – 20,3 млн. осіб та 2011 р. – 29,3 млн. осіб), обійшовши не тільки Україну, а й такі розвинені туристичні країни як Німеччина та Великобританія [11, 12]. Загалом за 5 років міжнародний туристичний потік до Туреччини збільшився на 30,9% (рис.1).

Україна у 2007 році знаходилась на позицію вище, ніж Туреччина – 8 місце і 23,1 млн. туристів. У 2011 році – Україна лише на 11 місці у тому ж рейтингу, з в'їзним потоком туристів 21,4 млн. осіб, що характеризує скорочення міжнародного туристичного потоку на 7,4% [11, 12].

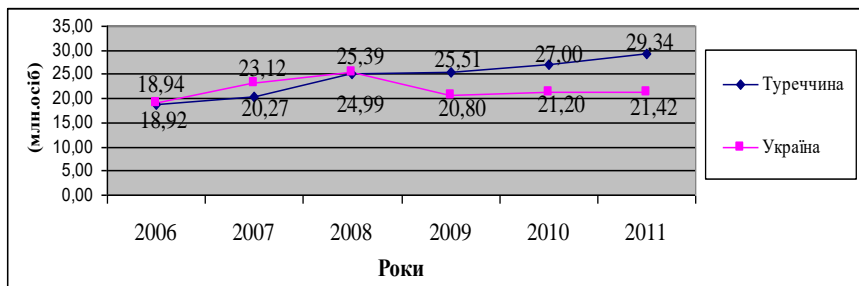

Рис.1. Динаміка туристичних потоків з-за кордону до України та Туреччини за 2006-2011 рр. (за даними ЮНВТО [11, 12])

Проведений аналіз показує зростаючу тенденцію розширення туристичного потоку Туреччини, що свідчить про сприятливі умови для розвитку туристичного бізнесу. Та протилежну тенденцію спаду розвитку туристичного бізнесу України, що свідчить про несприятливий економіко-правовий клімат у нашій країні для розвитку туристичних підприємств.

Міжнародна туристична діяльність у структурі доходів країн з розвиненим туристичним бізнесом має досить вагоме значення, а у деяких країнах туризм – це основна бюджетоутворююча галузь. Тому уряди цих країн зацікавлені в сприянні її розвитку та підтримують розширення видів та якості туристичних послуг.

Надходження від міжнародної туристичної діяльності України та Туреччини представлені на рисунку 2.

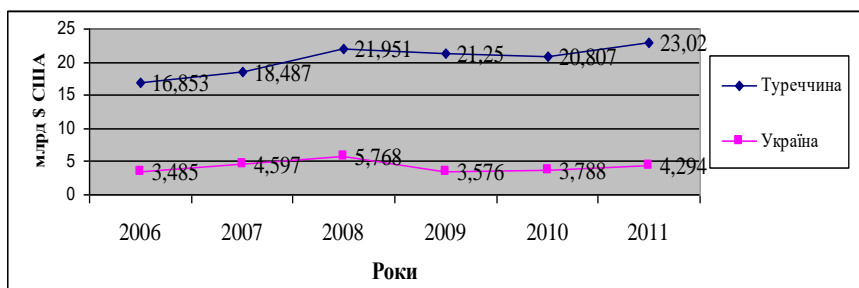

Рис.2 Динаміка надходжень від міжнародного туризму України та Туреччини за 2006-2011 рр. (за даними ЮНВТО [11, 12])

Як показано на рисунку 2 надходження Туреччини від міжнародного туризму впродовж 2006-2011 рр. вищі, ніж України у 3-6 разів. Для того, щоб визначити на скільки продуктивно країна використовує міжнародний

туристичний потенціал, у практиці туристичних підприємств розраховують коефіцієнт продуктивності в'їзних туристичних потоків ($K_{\text{впл}}$), економічний зміст якого показує, який дохід приносить в'їзний туристичний потік країні в розрахунку на одного туриста:

$$K_{\text{впл}} = \frac{\sum \text{надходжень від в'їзного туризму (у млрд. \$ США)}}{\sum \text{в'їзних туристів (у млн. осіб)}}$$

Таким чином, підставивши у формулу відповідні дані за 2011 рік отримаємо, що один в'їзний турист для Туреччини приносить дохід 785\$, а для України – 201\$. Тобто до бюджету Туреччини надходить майже у 4 рази більше коштів. Це є свідченням необхідності глибокого аналізу туристичної політики України, виявлення й усунення її недоліків з метою подальшого пропонування нових підходів, з врахуванням успішного досвіду розвитку туризму Туреччини.

В Україні діяльність туристичних підприємств регулюється понад 60-ма законодавчими документами, основними з яких є закони України «Про туризм», «Про курорти», Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку в Україні спортивної та туристичної інфраструктури у 2011-2022 роках».

Важливим програмним документом в сфері розвитку туризму в Україні була Державна програма розвитку туризму на 2002-2010 рр., якою передбачені важливі заходи для раціонального, збалансованого та ефективного розвитку туристичної сфери. Це зумовлює необхідність скоординованої співпраці між різними органами виконавчої влади, міністерствами та відомствами. Проте обмежене державне фінансування туристичної сфери в Україні протягом кількох років спричинило неналежне виконання передбачених заходів, в тому числі відсутність громадського моніторингу та публічного звітування органів управління про виконання програмних завдань, а також збільшення кількості туристичних агентств, які у своїй діяльності не орієнтуються на розвиток внутрішнього та в'їзного туризму [7, с. 491]. Проте, головним джерелом інвестицій у цій сфері мають бути власні кошти туристичних підприємств.

Однак, однією з основних проблем, що заважає зазначеному інвестиційному процесу, залишається низький рівень якості наданих туристичних послуг. Особливо гостро ця проблема постала після відміни ліцензування туристичної діяльності турагентів. На цей крок українські законотворчі пішли, враховуючи вимоги Європейського Союзу та Всесвітньої Торговельної Організації до українського законодавства, прийнявши новий Закон що має назву «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження державного регулювання господарської діяльності» (17 листопада 2010 року). Це спричинило ряд проблем, таких як: збільшення кількості турагентів, що не мають

банківської гарантії та уникають цивільно-правової відповідальності за якість наданих туристичних послуг та недовіру туристів .

Тому, вважаємо за доцільне, при плануванні розвитку туризму як у державі в цілому, так і в регіонах, враховувати виявлені недоліки розвитку вітчизняної туристичної галузі, спираючись на основні засади зарубіжного досвіду з врахуванням туристичної специфіки України, її клімату, географічного розташування, особливостей рельєфу, екології, водних ресурсів, культурно-історичних пам'яток, розвиненості інфраструктури, соціальних та економічних можливостей.

Так, основними законами, що регулюють туристичний ринок Туреччини є Закон Туреччини «Про стимулювання туризму» (1982 р.) та «Стратегія розвитку туризму 2007-2023». Державна політика в сфері курортів і туризму Туреччини значно відрізняється від української як з точки зору повноважень профільних органів виконавчої влади, так і з точки зору обсягів фінансування. Основною відмінністю є наявність розвинених інструментів державної підтримки бізнесу, а також дуже широкі повноваження Міністерства культури і туризму Туреччини.

Основні механізми державної підтримки туризму Туреччини: надання податкових преференцій і звільнень від сплати податків, виділення бюджетних коштів на просування внутрішнього і в'їзного туризму, державне фінансування найбільш значущих проєктів туристичної індустрії, підготовки кадрів для туризму; бюджетні субвенції та субсидії національним перевізникам, туроператорам, що здійснюють розвиток туризму.

Стратегія спрямована на стимулювання співробітництва між державним і приватним секторами у сфері розвитку туризму. Основною метою Стратегії є вхід Туреччини до п'ятірки туристично розвинених країн світу з максимальними показниками чисельності іноземних туристів і отриманого прибутку від туристичної діяльності [8].

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що політика українських виконавчих органів влади не сприяє сталому розвитку туризму та не враховує потенційні можливості туристичної сфери. Якщо спрямовувати частину податкових надходжень від туризму до місцевих бюджетів, тоді органи виконавчої влади будуть більше зацікавлені у власному регіональному туристичному розвитку.

Державна туристична політика як політико-правовий аспект макроточення туристичного підприємства відіграє важливу роль у його розвитку, створюючи основу для його успішної діяльності забезпечуючи фахівцями, надаючи податкові та іншого виду пільги, створюючи якісну транспортну інфраструктуру. Українська політика в сфері туризму обов'язково повинна:

1. Включати фінансову підтримку туристичних операторів, діяльність яких спрямована на розвиток туризму.

2. Впровадити громадський моніторинг та публічне звітування органів управління про виконання програмних завдань у туристичній сфері.

3. Підвищити рівень інформованості населення про туристичні можливості України.

4. Запровадити орган контролю за якістю надання туристичних послуг.

Щодо останнього, то у зв'язку з проведенням Чемпіонату Європи з футболу Євро-2012, Україна привернула увагу міжнародного співтовариства. Тому, скориставшись цією нагодою державні органи влади повинні активно позиціонувати Україну на міжнародному ринку туристичних послуг як розвинену туристичну державу.

Список використаних джерел

1. Аналитическая записка к визиту Министерства курортов и туризма АР Крым в Турецкую Республику (9-11.02.12 г.). – 14с.

2. Довідка про динаміку туристичних потоків в Україні за 2010 рік [Електронний ресурс] : за даними Адміністрації Держприкордонслужби України / Сайт державної служби туризму і курортів Міністерства культури і туризму України – Режим доступу : <http://www.tourism.gov.ua/publ.aspx?id=2183>

3. **Кіндрацька Г. І.** Стратегічний менеджмент : навч. посіб. / Г.І.Кіндрацька. – 2-ге вид. переробл. і доповн. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2010. – 406 с.

4. **Ковынева Л. В.** Региональный туризм : монография / Л. В. Ковынева. – Хабаровск : Изд-во ДВГУПС, 2005. – 111 с. : ил.

5. **Корнева Д. А.** Особливості розвитку туристичної інфраструктури в Україні / Д.А.Корнева // Вісник Донецького інституту туристичного бізнесу. Вип. 15. Донецьк: ДІТБ, 2011. С. 174-180

6. **Мальська М. П.** Міжнародний туризм і сфера послуг / М. П. Мальська, Н. В. Антонюк, Н. М Ганич. – К. : Знання, 2008. – 661 с.

7. **Мігущенко Ю. В.** Компаративний аналіз інституціонального забезпечення туристичної діяльності в Україні та Польщі / Проблеми и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы: сб. науч. тр. — Одесса ; Севастополь ; Донецк, 2011, С. 486-493

8. Туристическую отрасль в Украине будут развивать на средства государства и частных инвесторов [Електронний ресурс] / TURPORTAL.com.ua. – сообщество профессионалов турбизнеса, 11.10.2010 – Режим доступу : <http://www.turportal.com.ua/>

9. Чорненька Н. В. Організація туристичної індустрії: [навч. посіб.] / Чорненька Н. В.- 3-тє вид., доп. і перероб. К. : Атіка, 2009. 329с.

10. Чудновский А. Д. Управление индустрией туризма : учебное пособие. - 2-е изд. / АД. Чудновский, М.А Жукова, В.С. Сенин. - М.: КНОРУС, 2005. -448 с.

11. UNWTO Tourism Highlights, 2008 Edition, p.7-8.

12. UNWTO Tourism Highlights, 2012 Edition [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mkt.unwto.org/en/publication/unwto-tourism-highlights>